

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.17>

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПРЕДМЕТНОЇ ПІДСЛІДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Снігур М.,
магістр права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Снігур М. Порухення правил предметної підслідності у кримінальному процесі.

Вказується, проблема визначення та зміни підслідності за конкретним органом досудового розслідування завжди була актуальною серед українських науковців-процесуалістів та практичних працівників. Упродовж останніх років ця тема стала вкрай важливою, адже в Україні збільшилась кількість органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування.

Проаналізовано підходи різних науковців-процесуалістів до визначення категорії «предметної підслідності». Звернено увагу на те, що підслідність дає можливість розподілити кримінальні провадження як між окремими органами досудового розслідування, так і між окремими підрозділами в одному органі досудового розслідування. Підслідність кримінальних проваджень є лише одним із елементів компетенції, за допомогою якого визначається предмет відання конкретного органу досудового розслідування. Актуальність дослідження підслідності кримінальних проваджень зумовлена тим, що в науці кримінального процесу є чисельні розбіжності у підходах до розуміння сутності такої правової категорії взагалі та шляхів вирішення окремих проблем розмежування компетенції органів досудового розслідування зокрема. Наявні у правозастосовній практиці проблеми під час визначення підслідності кримінальних проваджень навряд чи можливо пояснити виключно суб'єктивними чинниками, а саме неправильним застосуванням кримінального процесуального законодавства окремими посадовими особами. Акцентовано увагу на постановках Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, де визначено чіткі критерії для визнання досудового розслідування ефективним. Крім цього, узагальнено запропоновані науковцями підходи щодо застосування норм кримінального процесуального закону, що регламентують інститут підслідності кримінальних проваджень. Досліджуються основні складові частини правового інституту підслідності кримінальних проваджень, їх риси та властивості. Також необхідно запровадження обмежень в оскарженні підслідності учасниками кримінального провадження, оскільки це суперечить загальним засадам кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, загальні положення, підслідність, органи досудового розслідування, порушення підслідності, судова практика.

Snigur M. Violation of the rules of subject matter jurisdiction in criminal proceedings.

It is indicated that the problem of determining and changing the jurisdiction of a specific body of pre-trial investigation has always been relevant among Ukrainian procedural scientists and practical workers. In recent years, this topic has become extremely important, because the number of bodies authorized to conduct pre-trial investigations has increased in Ukraine.

The author analyses the approaches of various procedural scholars to the definition of the category of «subject matter jurisdiction». The author notes that jurisdiction makes it possible to distribute criminal proceedings both between separate pre-trial investigation bodies and between separate units within one pre-trial investigation body. The jurisdiction of criminal proceedings is only one of the elements of competence which determines the subject matter of jurisdiction of a particular pre-trial investigation body. The relevance of the study of the investigative jurisdiction of criminal proceedings is due to the fact that in the science of criminal procedure there are numerous differences in approaches to understanding the essence of this legal category in general and ways to solve certain problems of delimitation of the competence of pre-trial investigation bodies in particular. The problems existing

in law enforcement practice in determining the jurisdiction of criminal proceedings can hardly be explained solely by subjective factors, namely, by the misapplication of criminal procedure legislation by individual officials. The author focuses on the rulings of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court, which set out clear criteria for recognising a pre-trial investigation as effective. In addition, the author summarises the approaches proposed by scholars to the application of the provisions of the criminal procedure law regulating the institute of jurisdiction over criminal proceedings. The author examines the main components of the legal institute of criminal proceedings' jurisdiction, their features and properties. It is also necessary to introduce restrictions on challenging the jurisdiction of criminal proceedings by participants to criminal proceedings, since this contradicts the general principles of criminal proceedings.

Key words: criminal proceedings, general provisions, jurisdiction, pre-trial investigation bodies, violation of jurisdiction, case law.

Постановка проблеми. Проблема визначення та зміни підслідності за конкретним органом досудового розслідування завжди була актуальною серед українських науковців-процесуалістів та практичних працівників. Упродовж останніх років ця тема стала вкрай важливою, адже в Україні збільшилась кількість органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування.

Стан опрацювання. Питання визначення правової природи підслідності займалися такі вчені І.В. Гловюк, В.К. Волошина, В.М. Тертишник, М.В. Захаров, О.Г. Яновська, В.В. Вапнярчук та ін. Емпіричною базою дослідження виступає судова практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду.

Мета статті вбачається в аналізі судової практики й узагальненні теоретичних підходів визначення предметної підслідності та результатів її порушення під час здійснення досудового провадження у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. О.С. Степанов наголошує, що підслідність кримінальних проваджень – це встановлена законом сукупність ознак кримінального провадження, відповідно до яких воно належить до віддання того чи іншого органу досудового розслідування. Підслідність зумовлює правильний розподіл кримінальних проваджень між різними органами досудового розслідування [3, с. 214-215].

М.В. Захаров зазначає, що підслідність – «це встановлені законом повноваження посадових осіб та державних органів з розслідування певного кола кримінальних справ залежно від їх юридичних властивостей з метою забезпечення законності та ефективності попереднього розслідування, а також гарантування прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства» [1, с. 15].

О.Г. Яновська вважає, що «підслідність кримінальних справ – це сукупність специфічних характеристик кримінальної справи, яка визначає певний слідчий орган, на який покладається обов'язок проведення досудового слідства по даній справі» [8].

В.В. Вапнярчук визначає підслідність як сукупність установлених законом ознак кримінальної справи, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування [3].

Стаття 216 КПК України визначає підслідність правоохоронних органів та їх службових осіб наділені процесуальним обов'язком здійснювати досудове розслідування кримінального провадження.

Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув касаційну скаргу прокурора у кримінальному провадженні ОСОБА_6 на ухвалу Донецького апеляційного суду від 6 квітня 2021 року у кримінальному провадженні, дані про яке внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 42017051110000137, за обвинуваченням у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 368, ч. 2 ст. 369-2 Кримінального кодексу України [5].

Вироком Держинського міського суду Донецької області від 13 серпня 2019 року ОСОБА_7 визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 2 ст. 369-2 КК та виправдано його, у зв'язку з недоведеністю вчинення ним цього злочину; ОСОБА_7 визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368 КК, та призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 5 (п'ять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій на строк 2 (два) роки, з конфіскацією майна, що є його особистою власністю.

У касаційній скарзі прокурор, посилаючись на істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, просить скасувати ухвалу суду апеляційної інстанції, призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Прокурор мотивує свої доводи тим, що суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку, що досудове розслідування у даному кримінальному провадженні здійснювалось з порушенням правил підслідності, внаслідок чого докази, зібрані під час досудового розслідування слідчим відділом слідчого управління військової прокуратури сил антитерористичної операції є недопустимими.

Здійснення розслідування слідчими органами військової прокуратури замість органів Національної поліції щодо керівника військово-цивільної адміністрації є порушенням правил предметної підслідності у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що вказана особа не є суб'єктом, щодо якого військова прокуратура могла здійснювати свої повноваження.

Відповідно до ст. 218 КПК України, Досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення [4].

Якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він зобов'язаний протягом п'яти днів з дня встановлення таких обставин письмово повідомити про них прокурора та проводити розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

Прокурор розглядає письмове повідомлення слідчого протягом десяти днів з дня його отримання та в разі підтвердження наведених у ньому обставин зобов'язаний прийняти постанову про визначення підслідності.

Прокурор у разі самостійного встановлення обставин, що свідчать про необхідність визначення іншої підслідності, протягом десяти днів з дня встановлення таких обставин зобов'язаний прийняти постанову про визначення підслідності

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

На початку розслідування слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того ж кримінального правопорушення.

У разі якщо буде встановлено, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає слідчому, який здійснює досудове розслідування, наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дізнання з урахуванням підслідності.

Якщо при здійсненні дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності.

Спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня.

Спир про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності Національного антикорупційного бюро України, вирішує Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора - керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (особа, яка виконує його обов'язки).

Слідчий, прокурор має право провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати.

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження за касаційними скаргами за-

хисників ОСОБА_7 (з доповненнями), ОСОБА_8, засудженого ОСОБА_10 на вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 11 грудня 2020 року та ухвалу Запорізького апеляційного суду від 28 лютого 2023 року [6]. У касаційній скарзі з доповненнями до неї захисник ОСОБА_7, не погоджуючись із судовими рішеннями стосовно ОСОБА_10 через істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, просить їх скасувати і призначити новий розгляд у суді першої інстанції. Свої вимоги захисник мотивує тим, що суд апеляційної інстанції залишив поза увагою вимоги кримінального процесуального закону щодо оцінки доказів, формально погодився з висновками суду першої інстанції, фактично продублювавши текст вироку. При цьому, здійснивши частковий аналіз доказів, апеляційний суд викладених в апеляційних скаргах доводів належним чином не перевірів і не навів в ухвалі переконливих мотивів прийнятого рішення, зокрема щодо звернення ОСОБА_11 із заявою про вчинення злочину в м. Києві, а не за місцем вчинення злочину, порушення підслідності, недопустимості протоколів за результатом проведення НСРД, невідповідності КПК України протоколу вручення задалегідь ідентифікованих засобів - грошових коштів. Крім того, суд апеляційної інстанції безпідставно відмовив у задоволенні клопотань сторони захисту про повторне дослідження доказів та призначення семантико-текстуальної (лінгвістичної) експертизи, чим порушив принцип змагальності сторін. Також захисник зазначає про неконкретність пред'явленого ОСОБА_10 обвинувачення, що стало наслідком порушення його права на захист, та провокативні дії працівників правоохоронних органів. Окрім цього, захисник у своїх доповненнях до касаційної скарги зазначає про відсутність в ухвалі апеляційного суду рішення щодо повернення застави заставодавцю.

За змістом касаційної скарги захисник ОСОБА_8, не погоджуючись із судовими рішеннями стосовно ОСОБА_9 через невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, просить їх скасувати, кримінальне провадження – закрити. Свої вимоги захисник мотивує тим, що суд апеляційної інстанції формально підійшов до розгляду апеляційних скарг сторони захисту, на викладені в них доводи дав відповіді вибірково та не сформулював своїх висновків щодо недопустимості покладених в основу вироку суду першої інстанції доказів, зокрема протоколів за результатами проведення НСРД, які до того ж не були вчасно відкриті стороні захисту, через відсутність у матеріалах провадження відповідного доручення на проведення цих слідчих дій, протоколів вручення задалегідь ідентифікованих засобів - грошових коштів, протоколів обшуку, порушення підслідності під час досудового розслідування та підсудності під час судового розгляду. Також зазначає про те, що суд першої інстанції не розглянув клопотання сторони захисту, апеляційний суд безпідставно відмовив у задоволенні заявлених захисником ОСОБА_7 клопотань, порушивши процедуру їх розгляду, та вказує на неякісний звукозапис судового засідання від 12 квітня 2019 року, що, на його погляд, свідчить про його фактичну відсутність. Крім того, захисник стверджує, що суд апеляційної інстанції не доручив суду першої інстанції провести службову перевірку за фактом відсутності у матеріалах провадження речового доказу – CD-R диску із записом затримання ОСОБА_9.

За діючим законодавством на час початку та завершення досудового розслідування митні органи мали статус правоохоронних органів, дане кримінальне провадження було підслідне слідчим органам військової прокуратури Київського гарнізону, яка входила до єдиної системи органів прокуратури, досудове розслідування правомірно здійснювалось слідчими військової прокуратури Київського гарнізону.

Водночас суд першої інстанції послався на постанову від 11 квітня 2016 року заступника Генерального прокурора України – Головного військового прокурора, якою визначено підслідність кримінального провадження за підозрою ОСОБА_10, ОСОБА_9 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КПК України, за військовою прокуратурою Київського гарнізону Центрального регіону України, й за викладених обставин слушно зауважив про відсутність порушення підслідності.

Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу захисника ОСОБА_6 в інтересах засудженого ОСОБА_7 на вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 28 квітня 2022 року та ухвалу Вінницького апеляційного суду від 11 липня 2022 року в кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 22019020000000043, за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України [7].

У касаційній скарзі захисник просить вирок та ухвалу апеляційного суду щодо ОСОБА_7 скасувати та призначити новий розгляд в суді першої інстанції.

Стверджує, що досудове розслідування проведено з порушенням правил підслідності, оскільки ч. 2 ст. 307 КК України підслідна слідчим органам Національної поліції, а не слідчим УСБУ у Вінницькій області. При цьому прокурором вищого рівня було безпідставно визначено підслідність за слідчим органом УСБУ у Вінницькій області, не вирішено питання про спрямування вказаного провадження для розслідування до належного правоохоронного органу, а тому усі процесуальні та слідчі дії, що були здійснені слідчими УСБУ у Вінницькій області, не можна визнати законними.

Окрім того вважає, що в кримінальному провадженні не дотриманні строки досудового розслідування, визначені ст. 219 КПК України, оскільки обвинувальний акт було направлено до суду після закінчення вказаного строку, що є підставою для закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Вказує, що обвинувальний акт не відповідає вимогам ст. 291 КПК України. Стверджує, що суд першої інстанції, визнавши ОСОБА_7 винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України, не навів формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним.

Посилається на порушенням прав обвинуваченого у зв'язку з тим, що суд продовжив оголошувати вирок, незважаючи на те, що було перервано зв'язок відеоконференції із СІЗО, де перебував обвинувачений ОСОБА_7, після чого йому не було роз'яснено прав, передбачених ч. 3 ст. 376 КПК України, що, на думку захисника, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Отже, апеляційний суд, переглядаючи виділене кримінальне провадження за ч. 2 ст. 307 КК, повинен звернути увагу на порушення правил підслідності, що виникає під час передачі кримінального провадження для розслідування слідчому підрозділу Служби безпеки України, а не Державному бюро розслідувань, якщо дії особи кваліфіковано як співучасть у вчиненні цього кримінального правопорушення з працівником правоохоронного органу, а на момент виділення цього провадження Державне бюро розслідувань вже здійснювало функцію досудового розслідування. Якщо на момент виділення вказаного кримінального провадження не було підтверджено вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК, у співучасті з працівником правоохоронного органу, то це провадження має бути передане за підслідністю слідчим органам Національної поліції України.

Висновки. Чинне кримінальне процесуальне законодавство потребує удосконалення, зокрема всі нормативні положення щодо підслідності кримінальних проваджень повинні бути закріплені саме в КПК України і неприпустиме закріплення в інших законодавчих актах положень, які дублюють, доповнюють, а тим більше – суперечать положенням КПК України. З аналізу судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду вбачається, що порушення правил підслідності призводить до визнання доказів, зібраних не уповноваженим органом досудового розслідування, недопустимими, а кримінальне провадження, як правило, підлягає закриттю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захаров О.В. Підвідомчість скарг на бездіяльність органів прокуратури щодо розгляду і вирішення заяв про злочини. *Адвокат*. 2010. № 6. С. 15.
2. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ: Центр учбової літератури, 2013. С. 214-215.
3. Кримінальний процес: підручник / за ред. Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної. Харків: Право, 2010. 608 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2035>.
5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 23 лютого 2022 року. Справа № 225/3731/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104019953>.
6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22 серпня 2023 року. Справа № 334/3698/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113282425>.
7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 08 лютого 2023 року. Справа № 135/1003/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930824>.
8. Яновська С.Г. Кримінально-процесуальне право України: навчально-методичний посібник. Київ: КНЕУ, 2003. 207 с.